

УДК 336.7

DOI: 10.33813/2224-1213.22.2020.4

Ткаченко Ірина Петрівна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровського державного технічного університету
ORSID0000-0001-5425-5330
tkachenko2006@ua.fm*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Предмет дослідження – сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають у процесі формування соціальної політики та забезпечення фінансової безпеки людини в системі національної економічної безпеки. **Мета статті** полягає в аналізі основних проблем, протиріч, що виникають у процесі реалізації комплексу заходів щодо формування ефективної соціальної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України. **Методологія дослідження** полягає у використанні сукупності методів: діалектичного, аналітичного, порівняльного. Зазначений методологічний підхід дозволив проаналізувати теоретико-методологічні та практичні аспекти формування соціальної політики, які відображені у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, та визначити їх зв'язок і вплив на систему фінансової безпеки людини в Україні. **Наукова новизна** отриманих результатів полягає в комплексному висвітленні узагальнених підходів до визначення пріоритетів соціальної політики в системі зміцнення фінансової безпеки людини в Україні. Зроблені наукові висновки щодо характеру, особливостей стану реалізації соціальної політики та обґрунтування необхідності і доцільності подальшого вивчення її впливу на зміцнення фінансової безпеки людини в Україні. **Висновки.** У статті висвітлені питання необхідності наукового осмислення і практичного розв'язання проблем, пов'язаних з удосконаленням соціальної політики, визначення їх пріоритетів у системі зміцнення фінансової безпеки людини в Україні. Враховуючи, що важливим науковим і практичним завданням нині залишається визначення переліку національних економічних інтересів, забезпечення реалізації яких прямо залежить від стану безпеки різних складових фінансової системи України, удосконаленню соціальної політики, центром якої є людина та її потреби, слід приділяти особливу увагу.

Ключові слова: фінансова безпека людини, соціальна політика, механізми, функціональні завдання, стратегії, інструменти, система національної економічної безпеки.

Ткаченко Ирина Петровна,
кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов
и учета Днепропетровского государственного технического университета.

Социальная политика и проблемы обеспечения финансовой безопасности человека в системе национальной экономической безопасности

Предмет исследования – совокупность организационно-экономических отношений, которые возникают в процессе формирования социальной политики и обеспечения финансовой безопасности человека в системе национальной экономической безопасности. **Цель статьи** заключается в анализе основных проблем, противоречий, которые возникают в процессе реализации комплекса мероприятий относительно формирования эффективной социальной политики в системе укрепления финансовой безопасности Украины. **Методология исследования** заключается в использовании совокупности методов: диалектического, аналитического, сравнительного. Отмеченный методологический подход позволил проанализировать теоретико-методологические и практические аспекты формирования социальной политики, которые отображены в работах отечественных и зарубежных ученых, и определить их связь и влияние на систему финансовой безопасности человека в Украине. **Научная новизна** полученных результатов заключается в комплексном освещении обобщенных подходов к определению приоритетов социальной политики в системе укрепления финансовой безопасности человека в Украине. Сделанные научные выводы относительно характера, особенностей состояния реализации социальной политики и обоснования необходимости и целесообразности дальнейшего изучения ее влияния на укрепление финансовой безопасности человека в Украине. **Выводы.** В статье освещены вопросы необходимости научного осмысления и практического решения проблем, связанных с усовершенствованием социальной политики, определения их приоритетов в системе укрепления финансовой безопасности человека в Украине. Учитывая, что важным научным и практическим заданием в настоящее время остается определение перечня национальных экономических интересов, обеспечение реализации которых прямо зависит от состояния безопасности разных составляющих финансовой системы Украины, усовершенствованию социальной политики, центром которой является человек и его потребности, следует уделять особое внимание.

Ключевые слова: финансовая безопасность человека, социальная политика, механизмы, функциональные задания, стратегии, инструменты, система национальной экономической безопасности.

Tkachenko Irina
candidate of economic sciences, associate professor, associate professor of
department of finances and account of the Dneprovsk state technical university.

Social politics and problems of providing of financial safety of man are in the system of national economic security

The article of research is totality of organizationally-economic relations that arise up in the process of forming of social politics and providing of financial safety of man in the system of national economic security. **The aim of the article** consists in the analysis of basic problems, contradictions that arise up in the process of realization of complex of events in relation to forming of effective social politics in the system of strengthening of financial safety of Ukraine. **Research methodology** consists in the use of totality of methods : dialectical, analytical, comparative. The marked methodological approach allowed to analyse theoretical and methodological, and practical aspects forming of social politics, that is represented in works of home and foreign scientists and to define their connection and influence on the system of financial safety of man in Ukraine. **The scientific novelty** of the got

results consists in complex illumination of the generalized going near determination of priorities of social politics in the system of strengthening of financial safety of man in Ukraine. Done scientific conclusions in relation to character, features of the state of realization of social politics and ground of necessity and expediency of further study of her influence on strengthening of financial safety of man in Ukraine. **Conclusions.** In the article there are the lighted up questions of necessity of scientific comprehension and practical decision of the problems related to the improvement of social politics, determinations of their priorities in the system of strengthening of financial safety of man in Ukraine. Taking into account that presently there is determination of list of national economic interests important scientific and practical tasks, providing of realization of that straight depends on the state of safety of different constituents of the financial system of Ukraine, to the improvement of social politics the center of that are a man and his necessities, it is necessary to spare the special attention.

Key words: financial safety of man, social politics, mechanisms, functional tasks, strategies, instruments, system of national економічної safety..

Актуальність теми дослідження. Однією з найважливіших проблем сучасності є необхідність дослідження питань соціальної безпеки як складової національної економічної безпеки та забезпечення національних інтересів. Розв'язання вказаної проблеми неможливе без формування соціальної політики як найважливішого напрямку державного регулювання економіки, органічної частини внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення та узгодження інтересів і потреб окремих груп населення з довготривалими інтересами суспільства, добробуту й усебічного розвитку його громадян та суспільства в цілому, забезпечення та оптимізації зайнятості громадян. Вибір адаптивної форми моделі соціальної політики має виконувати забезпечення свободи соціального вибору різних верств населення та позитивного впливу соціальних процесів на економічний розвиток країни, а таким чином, підтримувати достатній рівень забезпечення фінансової безпеки людини в системі національної економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головною пріоритетною ціллю соціальної безпеки є захист життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод людини. Це складає сутність соціальної системи регулювання відносин між людьми, їхнього життєзабезпечення і соціалізації. Питання побудови ефективної соціальної політики розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: В. Антонюк, С. Бандури, Д. Богині, В. Брича, Н. Борецької, В. Гейця, О. Грیشнової, С. Калініної, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Н. Лук'янченко, О. Мартякової, А. Маршалла, О. Новікової, М. Портера, П. Самуельсона, Дж. Стиглица, М. Чумаченка, Л. Шаульської та інших.

Разом з тим, глибоке дослідження теоретичних питань соціальної й економічної діяльності не завжди дозволяє розробити дієві рекомендації щодо ефективної реалізації соціальної політики в умовах безперервного розвитку економічної системи [1, с. 3] та необхідності забезпечення національної економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу. Фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки, без якої неможливо

вирішити жодне із завдань, що стоять перед Україною. Проте на сьогодні в економічній літературі відсутні комплексне відображення проблеми формування системи фінансової безпеки, усталений понятійний апарат, узагальнюючі оцінки ступеня ризику, реальних збитків, завданих безпеці країни, всебічний перелік індикаторів фінансової безпеки та її рівнів. Водночас майже відсутній аналіз взаємозв'язку й взаємообумовленості фінансової безпеки та системи національних інтересів [2, с. 3].

Забезпечення економічної безпеки національної економіки є необхідною умовою реалізації приватних і державних економічних інтересів, запорукою еволюції економічної системи та вдалого позиціонування держави на глобальній економічній арені. Україна нині перебуває у стані, коли вплив економічних і фінансових загроз на стан економічних процесів набув свого апогею через політичну кризу, військові дії на Сході країни та соціальну неврівноваженість у суспільстві. З огляду на це, набувають актуальності спроби науковців запропонувати заходи посилення рівня фінансової захищеності і населення, і бізнес-структур, і держави загалом від дестабілізуючих факторів економічної природи походження [3, с. 45].

Об'єктами соціальної безпеки є люди, їхні спільноти і відносини, соціальні потреби і соціальні інфраструктури (освіта, виховання, культура, торгівля, охорона здоров'я, спосіб життя). Таким чином, соціальна безпека як важлива складова економічної безпеки держави – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний та якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Соціальна безпека, так само як і економічна безпека, нерозривно пов'язана із категоріями національних потреб і національних інтересів. Фінансова безпека людини – це важлива складова частина соціальної і економічної безпеки держави, центром якої є людина та її потреби, якість задоволення яких впливає на соціально-економічний розвиток держави та її соціальну безпеку.

Наявність загроз фінансовій безпеці стримує розвиток економіки як окремих регіонів, так і країни в цілому, що, як наслідок, призводить до зростання соціальної напруженості. Забезпечення фінансової безпеки безпосередньо впливає на політичне життя суспільства, реалізацію економічної політики, виконання соціальних програм, зміцнення обороноздатності та безпеки держави, вирішення екологічних проблем [4, с. 45]. Комплексна реалізація структурних перетворень в економіці України є неможливою без активізації регулюючих заходів, спрямованих на задоволення потреб та інтересів кожної людини. Дані заходи мають сприяти процесу забезпечення стабільної життєдіяльності суспільства, досягнення соціальної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня добробуту населення.

Стратегія економічного зростання держави має створювати необхідні передумови для вирішення найбільш складних і актуальних соціальних проблем, особливо з урахуванням постійної нестабільності ринкової системи. Важливого значення набувають питання формування ефективного механізму регулювання соціальної політики як складової загальнодержавної політики.

В умовах глобалізаційних перетворень особливої актуальності набувають проблеми соціального розвитку та вирішення питань забезпечення соціальної безпеки, як складової національної економічної безпеки. Завданням соціальної безпеки є захист інтересів громадян як найвищої цінності будь-якої країни. Головною пріоритетною метою соціальної безпеки є захист життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод людини, що формує призначення соціальної системи регулювання відносин між людьми, їхнього життєзабезпечення і соціалізації.

Конституцією України (ст. 1, 3) як соціальної держави визначено найвищими соціальними цінностями людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку та встановлено зміст і спрямованість діяльності держави на забезпечення гарантій прав і свобод людини. Враховуючи зазначене, можна надати наступне визначення соціальної безпеки як важливої складової економічної безпеки держави: це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний та якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [5].

Соціальна безпека, як складова економічної безпеки, пов'язана із категоріями національних потреб і національних інтересів. В умовах незалежної держави створення національної системи соціальних гарантій має першочергове значення для забезпечення фінансової безпеки кожного громадянина, його сім'ї, добробуту суспільства. Слід зазначити, що саме мікроекономічні характеристики населення – стан розвитку сім'ї та окремої людини – створюють основу для макроекономічних досліджень у сфері соціальної безпеки. В той же час, слід зазначити, що уніфікувати критерії оцінки стану розвитку сім'ї та окремої людини складно і майже неможливо. Однак, однозначним є те, що важливим критерієм та умовою забезпечення економічної і фінансової безпеки людини й суспільства в цілому, його соціальної стабільності є соціальні гарантії. В свою чергу, високий рівень соціальних гарантій кожної держави є основою суспільного добробуту та головною метою її фінансової політики.

Гарантувати фінансову безпеку кожної людини і громадянина, сім'ї і суспільства в цілому – це значить підтримувати соціальну стабільність, соціальний баланс у суспільстві, досягнути якого можна здійсненням моніторингу основних індикаторів, регулювання факторів, своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації загроз соціальній безпеці.

Основним критерієм оцінки ефективності соціальної політики і рівня життя населення та індикатором стану фінансової безпеки людини є розмір оплати праці (трудоного доходу) працюючих. Одним із важливих індикаторів рівня життя працюючого населення є показник реальної заробітної плати. У 2014 та 2015 роках в Україні, за офіційними даними Укрстату, спостерігалось зниження реальної заробітної плати порівняно з попередніми роками (див. таблицю 1). До того ж, тривалі затримки з виплатою заробітної плати та інших соціальних виплат, що мали місце у вітчизняній практиці, ставили людей на межу виживання. Орієнтація протягом 2005-2019 років політики оплати праці на низькооплачувані верстви населення ре-

лізувалася передусім шляхом підвищення законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

Слід зазначити, що діапазон співвідношення між прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою за період з 2004 по 2009 рік (0,612-0,904) та з 2010 по 2016 роки (1,05 – 1,07) не відповідав не тільки стандартам Європейського Союзу (за стандартами ЄС мінімальна заробітна плата має перевищувати прожитковий мінімум не менше, ніж у 1,5 рази – до 01.12.2016 року це співвідношення не відповідало вимогам), а й чинному законодавству України, де зазначено, що мінімальна заробітна плата повинна бути більшою за прожитковий рівень.

Таблиця 1.

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні протягом 1995-2013 років (%)

	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
1995	514,2	356,7	110,6	128,1
1996	171,4	121,7	96,6	86,2
1997	113,7	109,4	96,6	97,6
1998	107,2	106,2	96,2	87,1
1999	115,7	124,3	91,1	103,4
2000	129,6	135,4	99,1	103,6
2001	135,2	127,7	119,3	120,4
2002	121,0	117,0	118,2	115,6
2003	122,8	124,4	115,2	113,8
2004	127,5	127,7	123,8	120,8
2005	136,7	144,9	120,3	131,5
2006	129,2	125,2	118,3	111,7
2007	129,7	131,1	112,5	110,3
2008	133,7	119,5	106,3	97,0
2009	105,5	111,6	90,8	99,1
2010	120,0	120,1	110,2	110,5
2011	117,6	116,2	108,7	111,0
2012	114,9	110,6	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7

Протягом останніх років спостерігається стійка тенденція до підвищення рівнів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму (таблиця 2), що є позитивним чинником соціального розвитку.

Таблиця 2.

Темпи зростання /зниження номінальної та реальної заробітної плати в Україні протягом 2010-2018 років (%)

	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2010	117,6	117,9	110,2	110,5
2011	117,7	116,2	108,7	111,0
2012	114,8	110,5	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7
2014	106,0	110,4	93,5	86,4
2015	120,5	130,4	79,8	90,1
2016	123,6	123,8	109,0	111,6
2017	137,1	135,5	119,1	118,9
2018	124,8	120,5	112,5	109,7

Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, із 2015 року – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Мінімальну заробітну плату встановлюють таким чином, щоб вона не була меншою, ніж прожитковий мінімум, адже будь-яка людина, зайнята працею, має забезпечувати відновлення власних життєвих сил. З 01.01.2020 року мінімальна заробітна плата встановлена на рівні 4723 грн, а прожитковий мінімум – 2102 грн. Мінімальна зарплата в країнах Євросоюзу коливається в межах 500-1400 євро. В усіх європейських країнах протягом останнього десятиліття суттєво зросла мінімальна заробітна плата. Станом на 01.12.2019 року співвідношення між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом досягло рівня 1,98 та заплановано на 01.01.2020 року на рівні 2,25.

Таблиця 3.

Динаміка рівнів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатної особи у 2005-2019 рр., грн.

З якого числа встановлено	Розмір мінімальної зарплати	Розмір прожиткового мінімуму	Співвідношення, %	Відхилення, грн.
1	2	3	4	5
з 01.01.2020	4723	2102	224,7	2621
з 01.12.2019	4173	2102	198,53	2071
з 01.07.2019	4173	2007	207,9	2166
з 01.01.2019	4173	1921	193,8	1802
з 01.12.2018	3723	1921	193,8	1802
з 01.07.2018	3723	1841	202,2	1882
з 01.01.2018	3723	1762	211,3	1961
з 01.12.2017	3200	1762	181,6	1438
з 01.05.2017	3200	1684	190,0	1516

Закінчення таблиці 3.

1	2	3	4	5
з 01.01.2017	3200	1600	200,0	1600
з 01.12.2016	1600	1496	107,0	131
з 01.05.2016	1450	1399	103,6	51
з 01.09.2015	1378	1330	103,6	48
з 01.12.2013	1218	1176	103,6	42
з 01.01.2013	1147	1108	103,5	39
з 01.01.2012	1073	1017	105,5	56
з 01.01.2011	941	894	105,3	45
з 01.01.2010	869	825	105,3	44
з 01.01.2009	605	626	96,6	-21
з 01.01.2008	515	592	87,0	-77
з 01.04.2007	420	492	85,4	-72
з 01.01.2006	350	465	75,3	-115
з 01.01.2005	262	423	61,9	-161

Однак, слід зазначити, що та винагорода, яку отримують працівники за свою працю, вимірюється в коштах, на які з впливом інфляційних процесів дедалі менше можна придбати. Крім того, за офіційними даними Укрстату, за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів диференціація населення неоднорідна (табл. 4 та 5).

Таблиця 4.

Розподіл населення у % за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць¹

Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.	2010	2011	2012	2013	2014 ²	2015 ²	2016 ²	2017 ²	2018 ²
до 1920,0	78,1	70,5	61,2	54,6	51,7	35,3	18,4	6,9	2,6
1920,1–2280,03	21,9	29,5	14,5	16,6	16,5	17,6	16,0	7,7	4,0
2280,1–2640,0	9,3	10,5	11,7	15,9	16,4	11,0	6,7
2640,1–3000,0	5,6	6,8	7,8	11,4	13,6	11,0	7,6
3000,1–3360,0	3,1	4,3	4,6	6,7	10,0	10,7	9,4
3360,1–3720,0	2,1	2,0	2,5	4,4	7,9	10,8	9,2
3720,1–4080,03	4,2	5,2	5,2	8,7	17,7	9,3	8,7
4080,1–4440,0	6,3	8,9
4440,1–4800,0	6,4	7,0
4800,1–5160,0	5,1	6,9
понад 5160,0	14,8	29,0

¹ Починаючи з 2011 року, при розрахунках середньодушових показників, а також диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту використовується шкала еквівалентності. Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів був проведений перерахунок даних 2010 року з урахуванням шкали еквівалентності.

² Без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ У 2010 та 2011рр. – понад 1920 грн, у 2012 – 2016 рр. – понад 3720 грн.

Таблиця 4.

Диференціація життєвого рівня населення¹

	2010	2011	2012	2013	2014 ²	2015 ²	2016 ²	2017 ²	2018 ²
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими встановленого прожиткового мінімуму:									
млн осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5	1,5	0,9	0,5
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4	3,8	2,4	1,3
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:									
млн осіб	6,3	20,2	19,8	13,5	10,6
у відсотках до загальної чисельності населення	16,7	51,9	51,1	34,9	27,6
Довідково:									
середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8
Середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	1357,6	2257,0	2642,4	2941,5	3262,7
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0
Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0	3,3	3,3

¹ Починаючи з 2011 року, при розрахунках середньодушових показників, а також показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності. Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів було здійснено перерахунок даних за 2010 р. з урахуванням шкали еквівалентності.

² Без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Відтак, незважаючи на прогрес, що реєструється у рівнях соціальних стандартів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатної особи, частка населення з середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими від мінімальної зарплати, становила наприкінці 2016 р. 51,1 %, і лише 17,7 % населення отримувало доходи понад 3720,0 гривень. Наприкінці 2017 року відповідно 47,4 % населення отримувало доходи нижчі від мінімальної зарплати, наприкінці 2018 року 48,2 % населення отримувало доходи нижчі від мінімальної зарплати. Отже, не дивлячись на штучну «оптимізацію» співвідношень розмірів мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму у 2017–2019 роках, майже половина населення країни отримує середньодушові еквівалентні загальні доходи у місяць, менші від мінімальної заробітної плати.

Нині заробітна плата втратила свої основні функції – стимулюючу, відтворювальну і регулюючу. Навіть активна праця громадянина на благо суспільства не забезпечує йому належного рівня життя. Практично повністю втрачено стимулюючу функцію заробітної плати, її вплив на розвиток виробництва, науково-технічний прогрес. Економіка, що базується на низькій вартості робочої сили, не забезпечує високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили. За таких умов стримується й розвиток житлово-комунальної та соціальної сфер, зокрема формування страхових фондів, ресурсів пенсійного забезпечення та освіти.

Кожний четвертий найманий працівник в Україні перебуває за межею бідності. Такому ганебному явищу, як бідність серед працюючих, просто немає виправдання з точки зору елементарної людяності. Сьогодні частка заробітної плати у собівартості українських товарів становить 6 %, тоді як у країнах Західної Європи сягає аж 45 %. Водночас розмір ВВП України менший за внутрішній валовий продукт середньої європейської країни лише в 4 рази, тоді як заробітна плата менша в 5,6–19,7 разів. Це справжня дискримінація працюючих українців. Питома вага заробітної плати у доходах населення становить менше половини від їх загальної величини. Все це велике значення в бюджетах сімей відіграють натуральні надходження. Натомість не виконують належної ролі ринкові складові – доходи від підприємницької діяльності та від операцій з нерухомістю і цінними паперами. Наслідком стали істотні зрушення у структурі доходів населення, зокрема значне підвищення питомої ваги соціальних допомог. Негативними наслідками цього є підвищення тиску на зростання цін та зниження стимулів до праці. За останні роки кількість людей, що живуть за межею бідності, в Україні збільшилася в 2 рази. Згідно з останніми даними, рік тому за межею бідності жили трохи більше 28 % українців, а зараз їх стало 58 %.

Згідно з оцінкою експертів ООН, близько 80 % наших громадян живуть за межею бідності. Тобто витрачають до 5 доларів на день (за нинішнім курсом, це близько 120 грн). Відповідно, згідно з мінімальною зарплатою, на добу навіть українець, що працює, може дозволити собі витратити не більше 48 гривень (1,9 дол.). Ці показники є не набагато кращими за реалії найбідніших країн Африки, де подібний рівень витрат людини перебуває в межах 1-1,2 дол./день.

За рівнем життя Україна є однією з найбідніших держав у світі. Основна частина доходів більшості українських домогосподарств йде на купівлю продуктів харчування. Про інші категорії витрат, доступні громадянам у більшості розвинених країн, – поїздки за кордон на відпочинок, регулярне культурне дозвілля, купівля авто, нерухомості – більшість українців навіть не мріють.

Так, зауважимо, що витрати на підтримання та відтворення робочої сили покриваються, в основному, за рахунок заробітної плати. Відповідно при низькому рівні заробітної плати і доходу на душу населення зменшуються витрати на накопичення, оплату послуг, на купівлю непродовольчих товарів і навіть на харчування. Так, за підрахунками експертів, середньомісячна заробітна плата в сумі 100 доларів забезпечує попит громадян лише на продовольчі товари, 200 доларів – дозволяє планувати придбання одягу, 300 доларів – дає підставу для придбання не лише за критерієм ціни, але й вищої якості, 500 доларів – дозволяє придбати меблі, більш складну і дорогу побутову техніку, транспорт і частину ресурсів використати для організованого відпочинку та на платні послуги.

Загрози фінансовій безпеці людини, які виходять із різних сфер суспільного життя або ж зароджуються, безпосередньо, у соціальній сфері, можуть стати каталізатором соціальних катастроф в залежності від темпів нарощування несприятливих тенденцій і процесів в соціальній структурі і відносинах суб'єктів, фінансовому забезпеченні життєдіяльності людей.

Значну небезпеку суспільному розвитку створює такий соціальний феномен, як бідність, що залишається важкою економічною і соціальною проблемою суспільства. Найгіршим в цьому контексті є бідність дітей, що загрожує суспільству зниженням якості майбутніх поколінь і послабленням основних характеристик людського генофонду. В Україні явище бідності прямо пов'язане з економічними трансформаціями.

Значним залишається різке розмежування населення за рівнем доходів між багатими і бідними та розшарування населення за рівнем грошових витрат: розрив між 10 % найбільш і найменш забезпечених громадян становить 9-10 разів. При цьому слід враховувати, що статистичні оцінки не відображають реальних масштабів цих процесів. Якщо зазначені процеси будуть розвиватися і надалі, рівень відносної бідності неминуче зросте до 45-47 %. Поляризація доходів відбувається на фоні стійкого падіння рівня життя переважаючої частини населення, що призвело до виникнення абсолютно нового явища – соціального розлому українського суспільства, яке, в свою чергу, послуговується чинником для загострення політичної і криміногенної ситуації.

Крім того, суттєву загрозу фінансовій безпеці особистості становить проблема безробіття в Україні. У грудні 2019 року в Україні було офіційно зареєстровано 338,2 тис. безробітних, що на 49,3 тис. більше (на 17 %), ніж у листопаді 2019 року (288,9 тисячі). Кількість вакансій у грудні скоротилася до 59 тис. (на 27 %, у листопаді кількість вакансій становила 80,9 тис.), а навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію становило 6 осіб (у листо-

паді – 4 людини). З 338,2 тис. безробітних у грудні 177,3 тис. – жінки (чоловіків – 160,9 тис.). Більшість безробітних в останньому місяці 2019-го традиційно в місті – 176 тис. (сільське населення – 162,2 тис. осіб).

В Україні зберігається нераціональна структура зайнятості – як за секторами економіки, так і за професійним статусом вона далека від стандартів економічно розвинутих країн. Найбільша чисельність працюючих сконцентрована у сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві – біля 17-18% усіх зайнятих, що значно перевищує чисельність зайнятих у промисловості. Така структура зайнятості не відповідає інноваційним стратегіям розвитку, перешкоджає подоланню негативних тенденцій щодо доходів населення та їхнього розподілу. Не відповідає завданням інноваційного розвитку і професійний склад зайнятих: спостерігається перерозподіл зайнятості на користь некваліфікованої робочої сили при скороченні чисельності фахівців і кваліфікованих робітників.

Слід зазначити, що система пільг і допомоги у вітчизняній практиці, на жаль, також створює певні загрози фінансовій безпеці особистості. Так, через підвищення тарифів на послуги ЖКГ кількість субсидій зростає на дві третини. Як наслідок – пільги, допомоги та субсидії поглиблюють диференціацію в доходах, а дані про кількість сімей, що одержують житлові субсидії, насправді засвідчують про неприпустиму для цивілізованої країни частку бідних і злидених у складі населення. Відність, безробіття, економічна та соціальна нестабільність, нездійсненність сподівань, крах планів інтенсивно розкручують процес маргіналізації населення, в результаті якого з'являється стійкий прошарок бідняків, позбавлених засобів до існування. Погіршення умов життя обумовлює зростання смертності з соціальних причин. Високим є рівень смертності з причин, пов'язаних зі споживанням алкоголю, що можна охарактеризувати як алкоголізацію суспільства.

Феномен бідності спричинює зростання випадків самогубства (суїциду). Уже сьогодні в Україні, за підрахунками експертів, щороку від самогубства гине 15 тис. чоловік – і це психічно здорові люди працездатного віку. Явище суїциду поряд із дитячою смертністю, зниженням народжуваності спричиняє виникнення тенденції депопуляції. Сьогодні в Україні лише 10 % новонароджених є відносно здоровими дітьми, тоді як решта – мають серйозні вади. Склалася парадоксальна ситуація: проблеми здоров'я перемістилися з групи пристарілих до групи дітей, а це суперечить природному процесу життя, коли вже старіння населення не є суттєвим фактором зростання смертності. Таке становище є наслідком дії економічних і соціальних факторів.

Дані соціологічних досліджень свідчать, що у підлітків змінюються життєві орієнтири – падає авторитет робітничих професій, знань, науки. Знижується прагнення отримати не тільки вищу освіту, а й освіту взагалі. Для підлітків пріоритетною життєвою ціллю стає досягнення багатства будь-якими засобами.

Крім того, збройний конфлікт на Сході України негативно вплинув на рівень добробуту населення, соціальні та економічні умови

розвитку Луганської та Донецької областей і соціальну структуру країни, що призвело до виникнення нових вразливих груп населення. Близько 5,2 млн осіб проживали в регіонах, постраждалих від конфлікту на Сході, з яких до 4 млн безпосередньо постраждали від конфлікту, близько 15 тис. – поранені, понад 1,7 млн осіб – зареєстровані як внутрішньо переміщені.

Зубожіння населення було і залишається одним із чинників, що обумовлюють дефіцит фінансового капіталу, який гальмує подолання кризи неплатежів та інвестиційну активність. Знецінення заощаджень на інфляційні процеси, недовіра до уряду, різке зниження реальної заробітної плати та доходів на душу населення мінімізували споживчий попит, що є важливим джерелом поповнення обігових коштів і надання кредитів підприємцям, змінили форми заощаджень громадян. Нормою стала практика вивозу швидко зароблених великих капіталів за кордон, тобто «втеча капіталу». Низький рівень соціальної безпеки свідчить не лише про неблагополуччя в суспільстві, а й про стійку тенденцію до його деградації. Суспільство не зупиняється в своєму русі, а набуває стану глибокої депресії. Відтак, об'єктивні умови диктують в контексті сьогодишньої практики напрями соціальної стратегії, націлені на пошук шляхів усталеного безпечного розвитку.

Соціальні фактори мають бути віднесені до домінуючих у структурі економічного зростання. Система соціальної підтримки вразливих верств населення потребує удосконалення у частині посилення її впливу на зменшення масштабу бідності. Основними напрямками стратегії соціального розвитку є реалізація політики доходів, де першорядного значення набуває державне стимулювання випереджального (порівняно з темпами ВВП) зростання заробітної плати. Без наповнення реформ соціальним змістом і активної їх підтримки широкими верствами населення подальше поглиблення ринкових перетворень стає нереальним. Нагальною є розробка механізмів для зменшення масштабу бідності та запобігання його поширенню, а також удосконалення методології оцінювання та моніторингу бідності та соціального відчуження, метою яких є зниження в Україні масштабу бідності, соціального відчуження та запровадження нових механізмів її запобігання.

Висновки. Фінансова безпека людини – це важлива складова частина соціальної і економічної безпеки держави, центром якої є людина та її потреби, якість задоволення яких впливає на соціально-економічний розвиток держави та її соціальну безпеку.

Головною пріоритетною ціллю соціальної безпеки є захист життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод людини. Це складає сутність соціальної системи регулювання відносин між людьми, їхнього життєзабезпечення і соціалізації. Об'єктами соціальної безпеки є люди, їхні спільноти і відносини, соціальні потреби і соціальні інфраструктури (освіта, виховання, культура, торгівля, охорона здоров'я, спосіб життя). Таким чином, соціальна безпека як важлива складова економічної безпеки держави – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний та якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Соціальна безпека, так само як і економічна безпека, нерозривно пов'язана із категоріями національних потреб і національних інтересів. Фінансова безпека людини – це важлива складова частина соціальної і економічної безпеки держави, центром якої є людина та її потреби, якість задоволення яких впливає на соціально-економічний розвиток держави та її соціальну безпеку.

Список використаних джерел

1. **Корецька С.О.** Механізми формування соціальної політики України в ринковій економічній системі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: 08.00.07. Донецьк, 2010. 38 с.
2. **Барановський О.І.** Фінансова безпека в Україні (Методологія, оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: 08.04.01. Київ, 2000. 32 с.
3. **Ткаченко І.П.** Пріоритети удосконалення грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2019 № 19. С. 43 – 53.
4. **Медвідь М.М.** Фінансова безпека регіонів України (на прикладі Харківської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.05. Полтава, 2008. 23 с.
5. **Мігус І.П., Срібна В.В., Цікало О.Ю.** Діагностика соціальної безпеки Черкаської області в контексті економічної безпеки України. Ефективна економіка 2013. № 6. URL: [phttp://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2215](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2215) (дата звернення: 24.12.2019).

References

1. **Koretska S.O.** Mechanisms of forming of social politics of Ukraine in the market economic system: abstract of thesis of dissertation on the receipt of scientific degree of doctor of economic sciences : 08.00.07. Donetsk, 2010. 38 p.s.
2. **Baranovskyi O.I.** Financial safety in Ukraine (Methodology of Estimation and mechanisms of providing): abstract of thesis of dissertation on the receipt of scientific degree of doctor of economic sciences : 08.04.01. Kyiv, 2000. 32 p.s
3. **Tkachenko I.P.** Priorities of improvement of monetary policy are in the system of strengthening of financial safety of Ukraine. Problems of innovative-investment development. 2019 № 19. С. 43 – 53.
4. **Medvid M.M.** Financial safety of regions of Ukraine (on the example of the Kharkiv area)): is an abstract of thesis of dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences : 08.00.05. Poltava, 2008. 23 p.s.
5. **Mihus I.P., Sribna V.V., Tsikalo O.Y.** Diagnostics of social safety of the Tcherkasy area is in the context of economic security of Ukraine. Effective economy 2013. № 6. URL: [phttp://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2215](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2215) (date of appeal : 24.12.2019).